

Cs. Nagy Ibolya

Kikényszerített álmok?

Szabálytalan kritika egy szabálytalan könyvről

Falusi Márton sejtelmes című (*A kikényszerített álom*), többeket talán a szerző lírai életműve újabb verseskötetére asszociáltató kötete az alcímével ugyanakkor (*Tamási Áron szülőföldjén*) máris közelebb is segíti az olvasót a valósághoz: a szerző a székelyföldi, farkaslaki író nyomdokain járva Tamási *Szülőföldem* című könyvét tekinti a maga, most a prózát választó munkája útmutató kalauzának. De okkal, joggal lehet titokzatos a könyvcím, hiszen Tamásinak 1939-ben, a Révai Kiadónál megjelent írása a *Hazai tudósítás* alcím, laza műfajmegjelölés ellenére is éppen olyan poétikai polifonikusságot sugallt (és teremtett meg), mint Falusi Márton könyve: két mű, amelyek szociográfiát (szociografikus önvallomást, regényes szociográfiát) is ígérnek, de mellé műfajok sokaságát is adják. Nemcsak a könyvek poétikai terepviszonyai azonosak, nemcsak Farkaslaka (az egyik) legfontosabb (valós) tér, amelyet a két szerző bejár, hanem a próza-poétikai megoldásaik, eljárásaik között is számos hasonlóságra találunk: s ez a formakövetés, alaki, módszertani igazodás aligha véletlen döntése Falusi Mártonnak. Mert miként Tamási, úgy Falusi Márton sem csupán *bejár*: leír, bemutat, megismertet. Az alkotáslélektan kies mezőin egyikük a szülőföldhöz kötő eltéphetetlen viszonyát boncolja-elemzi, teszi közzemlére, a politikai-nemzeti-ségi tények, küzdelmek, megaláztatások mellett az érzelmeket, a vonzódást, taszítást, fájdalmat, a kételyt, az írói felelősséget. Másikuk saját, könyvbeli szavaival: ha az „esszé” mozgatja a szerzőjét, ha „ily módon azonosulok azzal, amit írok, akkor oda kell tartoznom ahhoz, amiről írok, [...] hiszen nemcsak úgy odacsapódom valakikhez, vagy keresem a társaságukat, hanem önmagamat keresem bennük, vonásaimat kémlelem arcukon; és nemcsak úgy lehajolok a témáért, hogy felkapjam, hanem eseményeiből részesedem, sőt befolyást szerzek alakulásukban”. Az azonosulás, hasonulás (olykor szétszálazhatatlanná sűrűsödő) halmazában, Falusi Márton elbeszélés-alakzataiban mintaként, eredőként ott vannak a Tamási-művek: a drámák, regények, novellák, az írói közbeszéd, a publicisztika apró mozaikszilánkjai is. A műfajok és alműfajok sokaságában

CS. NAGY IBOLYA (1946) Debrecenben élő irodalomtörténész. A Debreceni Egyetemi Kiadó volt vezetője. Utóbbi kötete: *Tamási Áron* (Képszerkesztő: A. Szabó Magda. Bp., 2021, MMA Kiadó).

megmártózó szerző a mai Farkaslaka valóság részleteiből is szemezget; de eszme- és kultúrtörténeti kisesszéket bőséggel találunk a szövegben, lét- és alkotásfilozófiai mélymerüléseket, novellisztikus, a humort sem megkerülő életképeket, sőt, önálló műfaji életre is alkalmas komikus abszurdoidot is. Ugyanakkor a történetek zömmel esetlegesen kapcsolódó sora alakítja a könyvszöveget, a struktúra ezért töredezett, kevésbé mutatja az esszé műfaji (nyelvi és gondolati) egységét, rendjét. (Habár Falusi Márton szerint csak az gondolhatja így – általában –, „aki nem látja alkat és mű összefonódását”, s van igazság ebben is, általában.)

Nem faluszociográfiát ír tehát Falusi Márton sem, önmagáról és Tamásiról mesél, kétségtelen: összességében ilyesféle sorrendiséggel. A traumaélmények gyakran maradnak kimondatlanul: a szerző számára önismereti tréning, önelemző stúdium, többször fájdalmas, nyomasztó önvizsgálat is lehet a farkaslaki út, ezek a kibeszélt, pszichológiai énképek nem is épülnek be szervesen a könyvbe, s nem lehetnek kritikai megközelítés tárgyai sem. Az olvasói tapasztalat szerint a megrendítően konok, permanens önvizsgálat, a traumák, kudarcok, kételemek, a nyugtalan és nyughatatlan, megmutatkozni és elrejtőzni, mással betakarózni egyszerre akaró énböncölések sebei-hegei között a megidézett Tamási Áron gyakorta eltűnik Falusi Márton mellől: a *személyesség*, az *évnvilág* (pedig ingatagnak tetsző) talajáról a munkafeladat racionális terepére csöppent szerző nem is időzik sokáig egy helyen. De az olvasónak éreznie kell, s lehet, hogy a prózanyelv felszabadítja a poéta szerzőt, mert az epika nem igényli a líra metaforikus rejtjelezését, a konkrétabb beszéd, az önironikus tónus esetenként még *gyógyír* is lehet a léleknek, mint (látjuk majd) Hadnagy Géza *Bitangjő* pálinkája.

Ott vannak az írásban a szerteágazó, sokfelé megnyíló szellemi-intellektuális, érzelmi járatok-elágazások, ezekben sokat időzik, nem egyszer otffelejtkszik Falusi Márton. Életútja, gyermekkora, családi és szűken értelmezett magánélete föl villanó emlékfoszlánnyai, víziók töltik meg ezeket a járatokat, Tamási szellemalakja mellett (vagy helyett) ott vannak a Falusi Márton szerzői státuszához tartozó csatolmányok: a vizuális memóriában megtapadt-rögzült *saját* tárgyi emlékek, épületek, terek tükörképei, egy ablakkeretbe fogott nagyvárosi táj. Meg a nevelődés, felnőtté válás képei, a tájékozottság, a tudás, a szerző irodalmi vonzaskörzete, a holt vagy eleven, de vele élő író-költők seregével, némi társadalompolitikai kor- és körkép, jogfilozófiai merengés: minden, ami egy vallo-másos, szubjektív énelbeszélésbe beleférhet. Pedig azt (is) írja Falusi Márton, kissé szabálytalan oximoronnal: „Az íróról az a hír járja, hogy csak magáról tud írni, pedig ellenkezőleg, az író bármi másról írhat, kivéve saját magát. Ha önmagáról írhatna, nem volna író, sőt nem író lenne.” Prózatechnikai, eljárás-módbeli értelemben valóságos és virtuális a tér és az idő, melyben a szerző bolyong: jelen és múlt, irracionális szférák és valóságazonos mozzanatok bármikor átjárhatósága, kavargása, még a misztikus időfelbontásnak is akadnak maivá faragott változatai, jelesül Tamási Áron holta utáni időtlen kiruccanása ifjúkora Amerikájába, valamint Mr. Thomas, alias rendesen feltámadott Tamási Áron hazalátogatásai onnan szülőfaluja jelen idejébe.

És ott van a könyvben kimondva, leírva, leplezetlenül a *hiány* érzete: azt is keresi majd Farkaslakán (és, ahogy írja, Nagy László Iszkázán is) Falusi Márton, ami neki „nem adatott meg”. „Akárminek is kereszteljük, zengő áhítattal a teljességnek vagy fogalomnak, mint a filozófusok az autenticitást, a néprajzkutatók az archaikusait, az egyházatyák az isteni szeretetet, miközben persze a jelenség definiálásával ők sem boldogultak, egyetlen tulajdonságáról győződhetünk meg: van vagy nincs egy ember életében. Ha az életemben nyomára lelnék, talán nem ülök autóba egyedül, [...] borzadok el az egész napos vezetéstől, és a mások élethalálharcába való beavatkozás felelősségétől, s nem indítom a motort hideg fejjel, gyomorgörccsel és szívszorongva”. Mi az, ami nem *definiálható*, de amit Nagy László és Tamási Áron ismert, birtokolt, mi az a személyes, Falusi Márton számára nyomasztó élmény-, érzélem-, élethiány? A megtartó, erős szülőföldkép? A biztos otthonképzet? A kötődésképesség: emberhez, eszméhez, ideához? Az életutat irányító biztonságtudat?

*

A könyv első mondata: „Én vagyok az, de ahogy lenni szokott, nem egészen én.” S a második: az orosz-ukrán háború valóságából kihalított kép, egyetlen, lírai fuvallatú mondatban: „A trieszti sirályok Andrej Melnyicsenko elkobzott luxusvitorlása felé repülnek. A világ legnagyobb háromárbcosa azóta várja a szabadság madarait, hogy Gibraltáron feltartóztatták, és ide, az öbölbe kormányozták.” A jelenet még *otthoni*, indulás előtti, de egy másik, valaholi ablak előtt ott rejlik Medve alakja is: az *Iskola a határon* egyik hőse ő, akinek „folyton a trieszti öböl jár az eszében elalvás előtt, ami csak most ötlik fel bennem, sejlik fel homályosan régi olvasmányélményként”. A kontrollálhatatlan, borús, némely helyen mégis önironikus, filozofikus futamokkal körített hajnali kavargásban mintha sugalmazná a szerző: így folyik majd a szó, végig a könyvben: gondolatok aszociatív hullámszerűsége, szabad áramlása, elmozdítható szerkezeti elemekben.

Mindkét könyv az utazás rajzával (s némi előzménnyel) indít: Tamási 1938 télvégén a három erdélyi magyar író egyikeként ajándékba kapott, valamelyes gyanakvó „lelki rezzenettel” elfogadott első osztályú vasúti szabadjeggyel vonatozik hazafelé Kolozsvárról; Falusi Márton a maga gépkocsijával vág neki, bő nyolcvan évvel később az útnak Budapestről Farkaslakára. Tamásit „örökös, láthatatlan bilincs” köti a faluhoz, mely *rabbá teszi*, „nyűgbe veri”, menjen, mint ahogy történt is, nyelvet tanulni, pénzt keresni akár a világ túlfelére, Amerikába. Évekig küszködik az ember, írja, hogy a könyvekben megjelenjék az a világ, amelyet megmutatni akar. „Sohasem sikerül úgy, ahogy akarná. És akkor eljön egy tájra és beszél az emberekkel, nézi a házakat, a föld hajlatait és a fény bujkálását azok felett, az orrában érzi illatát a földnek, minek sarát a kezén és a lábán hordozta valamikor, s a porát az arcán: igen, eljön erre a tájra és akkor betelve látja, hogy amit nem tudott megteremteni, itt van az isteni mű!” De Tamási hazaútja a kisebbségi magyar író utazása is egyben: a kupé csendje, a hallgatag, román utasok román nyelvű újságjainak, a könyvlapoknak a zizegése, a lassanként

föltámadó szégyenérzet, hogy vajon már az is a „környezetbe alkalmazkodás”, a „létfenntartási ösztön” jele, hogy nem lapozgatja, zizegteti *azonnal* a maga magyar nyelvű újságját, „címeivel jól láthatóan kifele fordítva”? Tamási ifjúkora Székelyudvarhelyén időzve, a közel húsz éves fájdalomról töpreng: „...járni tudnánk, ha anyás volna alattunk ez az erdélyi föld. És beszélni tudnánk, ha mindenütt anyanyelvünkön szólhatnánk. Így azonban tusakodó, beteg gyermekekről mondunk történetet...”, a *Jégtörő Mátyás*, a *Ragyog egy csillag* legendái és szellemvilágában.

Falusi Márton gondolatai is a maga létideje, 2024–25 valóságában keringenek, az út hosszú, a szerző szinte kanyarról kanyarra elmeséli az útjelzeteket is, a narrációs belső beszéd a mindennapok profán ügyei körül forog. Érzékeltetve azt is: Tamási szívdobogató öröme, ahogy az állomásra érte szekerezett két testvérel araszolgatnak haza, Farkaslaka felé, mennyire más, mint Falusi Mártonnak a maga testi szükségletekre, refluxteára, időmúlato, apró premier plánnokra koncentráló, a közöny és az idegesség határán hol oda, hol emide billenő magánya. A megérkezés is csak a megkönnyebbülés érzetétől más: hogy már „nem bóbiskolok el az izgatottan átvirrasztott éjszaka után. Ábel Bölcsője előtt leparkolok. Gavallér aprólékosan megszaglász a kapuban, vakargatáshoz nyújtja buksiját; odabenn Emil pálinkát tölt, Gabriella akkora vájdlingba meri a csorbát, mintha négy fő helyett táplálkoznék. Hosszú évek óta látogatok ide, mégsem visszatérek. Mintha mindig először érkeznek.” A pesti vendég (hogy első vagy második farkaslaki munkaútján, lényegtelen is, a szertartás egyforma) berendezkedik a panzióban: „Túlélő-készletemre rászorulok; erősrendben a Bükkszéki Salvus víz, az Iberogast és a Quamatel hatóanyagai a dopping szereim. Alkálihidrogénkarbonát, borsmentalevél, angyalgyökér, kömény, máriatövis, citromfű, vérehulló fecskefű, édesgyökér, keserű tatárvirág, kamillavirágzat hivatottak orvosolni a savtúltengést. Hánykolódom így is az ágyban.”

S újra a megfejthetetlen viszonyképen tűnődve, az íróvolt személyiség meghatározta végzetes kettősségén: „az utolsó cseppig kifacsarom szerettem szennyesét, mielőtt kitergetném; kiírom, szétírom, élve felboncolom, befeketítem és cserbenhagyom; sós kútba teszem, onnan is kiveszem, kerék alá teszem, onnan is kiveszem őket! Áron bácsi bezzeg, nosztalgiától mentesen és tárgyilagosan, a szerettei védelmezéséből, a családjáról és a szülőfalujáról való állandó tűnődéséből nyerte energiáját az íráshoz. Ő míves keretbe illesztette övét, én viszont vagy karikírozom, kipingálom, vagy a felismerhetetlenségig absztrahálom, besatírozom őket. Nem fér a fejembe, hogyan volt erre képes...”

A kötetben, a tematikai elemektől függetlenül végighúzódik a szerző valamihez, valakihez fűződő viszonyképeinek értelmezése, meg az önnön vonásait mások arcában vizslató kényszer elemzése.

*

S mert a könyv strukturális felépítése szerint a szakrális képzeteket sugalló 33 fejezet bármelyike szövegértési sérelem nélkül helyet cserélhet, a könyv talán

legtalányosabb története már akkor az olvasó szeme elé kerül (2. fejezet), mielőtt a szerző a farkaslaki templomkertben, a Tamási-sírtól „kőhajításnyira”, a *rendes vagy rendkívüli feltámadás* mibenlétén, hitbéli támasztékain filozofálna.

A *kikényszerített álom* (akár) keretes szerkezetűnek is nevezhető, amennyiben a Tamási-életút *alakításában befolyást szerzett*, vagyis a Falusi Márton által fölépített művilág íve és mozgása nyitányában és zárlatában is (némi közbülső rásegítéssel) fikcionális elbeszélés. A könyv e meghökkentőnek tetsző víziója mögött, a fikciók nyiladékain át ugyanakkor itt is föl-fölbukkannak a Tamási-életút valóságelemei is. Tamási, rokoni segédlettel, tanulmányait befejezve, 1923-ban áthajózik az óceánon Amerikába (egyedül, mert menyasszonya nem kap amerikai vízumot). Amerika, New-York (végeredményben) nem tetszik neki: „Szerencse, életre valóság kell ide, de én nem. Szellemi verseny semmi” – írja levélben haza, a barátjának. Első kötetének novelláit onnan küldi Kolozsvárra, vergődő székelyekről ír, zavarja a kezdetben csupán érdekesen meghökkentő nyüzsgés, a lehetőségek garmadája, meg a felszínesség. Hiányzik az otthon: „kifosztva és kifárasztva futsz haza, és vágyódsz egy kis álom után, melyben vannak mezők és zöld fák, van öröm és lélek, és van minden, ami itt nincs”. Ír egy drámát, az *Ósvigasztalást*, hazaküldi, a mű évtizedekig kallódik, Tamási soha nem látja színpadon. Miként az 1952-ben írt *Ördögölő Józsiást* sem. (Előbbit Pécsen mutatják be 1976-ban, utóbbit, ez már kultúrpolitikai gát, csak 1983-ban Debrecenben).

Falusi Márton csavar egy jókorát a valós történeten: a *halhatatlan*, de immár kopaszodó, öregeske Tamási (végül is *feltámasztásakor* 127 éves) összevissza kóborol a téridőben (akár Fehér Béla regényeinek alakjai). Nagyjából „bő száz éve”, hogy először tette a lábát, nagyon is élőn, amerikai földre, Falusi Márton most visszaküldi oda. Egy új életutat teremt neki a szerző, egy mi lett volna, ha... lehetőséget, valami másfajta sorsvonalat, legalább annyira és úgy a valószínűtlenség szférájában, mint ahogy és amennyire Tamási műveit befátyolozza az általa értelmezett, az utolsó műben, a *Vadrózsa ágában* összegzett *misztikum*: amely a teljes „emberi létezésre kiterjedő valóságot jelenti”. Falusi Márton tehát éppen a Tamási-féle poétikai módszertant, látás- és ábrázolásmódot követve építi fel a valóság átalakíthatóságának illuzórikus lehetőségét: „megadatott számára a halhatatlanság, és hogy visszatérve ifjúkorának színhelyére, a Broadway egyik jelentős musicalszínpadán maga rendezze az *Ördögölő Józsiást*. Réges-régen megemésztette, hogy a legendás Pünkösti Andor nyugdíjazása óta – a könyvtárak végeérhetetlen mondataiban ödöngöket kivéve – senki sem érti drámáinak misztériumát, melyet a realista formakultúra vét el s tesz nevetségessé, mintha idejétmúlt volna, holott folyton megelőzi soha el nem érkező fénykorát.” Az amerikai esztétikai sükettség ironikus rajza: a társulat vak hangot sem ért az *Ördögölő Józsiásból*, s bár sikerrel adják, a közönség sem érti, e kvázi-jelenben sem. S feltűnik egy különös, magánéleti mellékszál. Tamási Áron a „New York-i hetvenedik utca felhőkarcolójának ötvenedik emeletén ébred rá, hogy a drámái iránt oly nagy fokú érzéketlenséget tanúsító felesége elől szökött meg,

vetette magát a Broadway egyik musicalszínházának karjaiba; ám itt a zajos siker és a harsány ünneplés dacára oldalbordájánál is kevésbé értik; sőt nagyon úgy fest, hogy legfőbb ideje csapat-papot itt hagynia, szednie a sátorfáját, és hazasomfordálnia a Nemzeti Színházba, valamint visszakéredzkednie a kihúlt hitvesi ágyba.” A több fejezeten is átfutó, a teljes szöveg gerinctörténetét jelentő kifundált elbeszélés egyik részében pedig megjelenik a Színésznő, amúgy a *hal-hatatlan* Tamásinak a színházban szerzett alkalmi szeretője, aki mintha megértené (őszintesége kérdéses) alkalmi partnere lesajnált drámaírói karakterét. Ugyanakkor ebben a vizionált amerikai színházi, egyben magánéleti, hangsúlyosan szexuális szituációkra kihegyezett történetben, a szakmai és a magánéleti kudarcok fontossági rendjét tekintve megjelenik némi értelmezési tévóság az olvasóban, meg a tekintetben is: e teremtett világban hol kezdődik és hol ér véget az alakváltás?

S az írás tárgyával való szerzői azonosulás mikor, hol nyomja le, satírozza ki Tamási Áront Falusi Márton mellől? Egy szexuális kudarcjelenet a fejezet lezárása, főszerepben ismét Tamásival és a kelleetlenkedő Színésznővel, aki viszont egy újabb fejezetben (8.) ismét megjelenik, a 12-dikben hasonlóképpen, mintha a Tamási-sztori ágyjelenet-fantomképei volnának az egész történet legfontosabb konfliktus-szituációi. Pedig akad egyéb konfliktus is: „Olyan cukik ezek a paraszti lánykák és fiúcskák, de gondold át, hogy nem használhatnának-e valami közérthetőbb nyelvet, valahogyan így fordítja le magának” Tamási a pálforduló Színésznő *dohogását*. A kudarc szakmai is: a Tennessee Williams stílusába már átírt szövegekönyv nem lágyítja meg a stáb lelkét, a Színésznő pedig rögtön nem érzékeli annyira Tamási drámaírói karakterének rangját, jön tehát, direktori utasításra egy musicalszerző a *librettistájával együtt*. Falusi Márton Tamásija pedig flegmán tudomásul veszi, hogy a művéből, amely (a fikción túl, a *tiünderországi* helyszín dacára, ő igazán tudja, a mindenkori igazságtalan, embertelen, népellenes hatalom modellje, melyben a berken belüliek, az ördögök eljártsszák az ördögvezér ellen színre lépők *látszatszabadságát*): musical lett. Az író „sikereinek utolsó morzsáit is fölcsipegeti, kiélvezi zamatukat, ameddig halhatatlan”. De közben, minden helyzeti és verbális vígjátéki elem, felszíkrazó pikáns ironia (meg némi *taplós humor*) ellenére egy ponton már fölösen cipelt csomagnak, prózapoétikai bonyolításnak érezzük a lezárni nehezen tudott eseményrajzot. Az olvasói elbizonytalanodás ezen kritikus pontján azonban a szerző – mint aki maga is így gondolta – be is fejezi az öreg író és a szép Színésznő idillinek nem mondható meséjét, a történet már csak Tamásit viszi magával valóságfeletti suhanásában újra Farkaslakára. Föltehetjük, persze, amit poétikailag bizonyítani nem tudunk, hogy a Színésznő valójában metafora (is): a mindenkori, mindenholi Színház és a drámaíró gyakorta ingatag viszonyát (is) jelképező. Meg észleljük azt is, hogy a fikció újabb hasadékán ráláthatunk egy másik valóságszeletre: a *Vitéz lélek* című drámából készült *Mezei próféta* című (a Tamási-Szöts István tervtől eltérően kimondottan sikertelenné gyúrt) filmre, de főképpen a Szőke Éva nevű szép színésznőre, akihez a még nem kopasz és

nem öreg Tamásit gyengéd szálak fűzték, az író őt szerette volna az (eredeti) film Borókájaként a női főszereplőnek látni. S ott volt (talán Falusi Márton számára is a történet előzmény mozzanatának tekinthetően), a soproni színházban 2022-ben bemutatott *Ördögölő Józsiás* zenés változata. (Amelyben azonban a zenés műfaj nem profanizálta az alapművet, hanem egy pontosan értelmezett színmű politikai-társadalmi hangsúlyait árnyalta-erősítette.)

Ebben a sok tekintetben szabadjára engedett, bőven adagolt fikcionalitásban (s miért kellene korlátok közé szorítani az irodalmi fikciót, cáfolhatatlan a szerzői érvelés, „egy halhatatlantól efféle nem követelhető meg”), úgy is megvillan a valóság, hogy tapintatosabb szerzői vízióra figyelmeztet. Mert ha Tamási, a *halhatatlan*, odaát Amerikában sem „elhagyni, de még megcsalni sem” szándékozott a feleségét, „aki nem is az első, nem is a harmadik”, akkor az olvasóban fel se merülhessen az utolsó hitves, Bokor Ágota alakja. Mint aki „elhanyagolja őt, és nem is rejti véka alá, mennyire demoralizálja, hogy férje élete sohasem fog véget érni”: mert amikor a valóságban Tamási élete véget ért, ő volt, aki lefogta az író szemét, elkísérte utolsó útjára, hogy azután a maga haláláig az írói életmű, hagyaték elkötelezett gondozója legyen. Tamási szerencséjére Falusi Márton ír a számára (újabb mellékszálként) egy olyan disputatársat, akivel a világ legbonyolultabb ügyeiről is intellektuális, filozófiai komolyságú eszmecsere folytatható, függetlenül attól, hogy Goethe, mert ő az ajándék, kétszáz éve bolyong az idő valamely szakaszán (a „selyemzsinór”, mondja az időutazás említett nagymestere, Fehér Béla).

Az időben ténfergő Tamási Áronról elbeszélte történet valódi befejezésének a 14. és a 17. fejezet kínálkoz(hat)na: a *halhatatlan*, tehát bármikor, bárhol, bármit megtehető Tamási és Nagy László (aki, mint ugyancsak halhatatlan szellemtárs, kísérője az írónak), tehát e két fura alak, akik ismerik az életnek Falusi Márton által nem ismert biztonságos pontjait, a Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtérrel utaznak Farkaslakára. Inkognitóban, megtapasztalni, milyen ott a mai, a való világ: „Mr. Thomas és Mr. Big, akik a konspiráció szerint pékségeket üzemeltetnek Louisianában, s szeretnék ellesni a kürtőskalács sütésének minden csínját-bínját, hogy ananászos és pizzaszószos változatait Amerikaszerzte elterjesszék, leesett állal érkeznek meg Marosvásárhelyre, pakolják be bőröndjüket egyetlen perc elvesztegetése nélkül a Vándor Székely transzferszolgáltatás mikrobuszába”, s indulnak Farkaslakára. Az Ábel Bölcsője Panzó kerítése mögött látszik, mintegy szembenéz Tamási Áronnal a *hivatalos*, kopjafás sírja, a hófehérre meszelt templom és az a két, már örökéletűvé írt cserefa. Farkaslaki ügyködésük a blóddli műfaja, a Broadway is megállná a helyét: akcentussal, „de magyarul köszönik meg a tálcán eléjük nyújtott pálinkát”, s ottlétük csak teremtőjük, Falusi Márton tudakozódása arról: mi a szülőfalu véleménye kissé Tamásiról, főképpen a Tamásiról könyvet írni akaró *pesti költőről*, azaz tenmagáról.

A 17. fejezetben már egyedül utazik *haza* Tamási Áron, Mr. Thomas. Régi, immár ugyancsak halhatatlan íróbarátok, társak zsonganak-nyüzsögnek körülötte,

ők az íróval már a kozmikus tér azonos pontján tanyáznak, csordultig közös emlékekkel. Bánffy Miklós, Jakabffy Elemér, Molter Károly, Makkai Sándor, Tabéry Géza, Reményik Sándor, Tompa László és P. Németh Gellért, és az „egyik fő szellemi örökös”, Sütő András. Az elbeszélés már nem a pizzaszószos kürtőskalácsról szól. Tamási, a „székely Homérosz szerepével tökéletesen eggyé válva” egyiküknek kezet nyújt: „Mr. Thomas, örvendek. Tomcsa Sándor visszahúzza világgá induló karját, és a térdét csapkodva röhög. Mókázol velem, Áronka? [...] Te mindig úgy jössz-mész, mint aki csak mosatni és tisztálkodni jár haza. Mr. Thomas egyszeriben visszavedlik Tamási Áronná, és kirázza a hideg.” Te itt álltál helyt, én idegenben, mentegetőzök, ne mentgetőzz, Áronka, mondja Tomcsa, Székelyudvarhely, e *porfészek* örökös lakója. A képzelt disputa a menni vagy maradni dicsőbb-e morálfilozófiai mélységeit súrolja. „Vajon észrevenne ennyi mindent a világból Farkaslaka és Farkaslakából a világ ismerete nélkül”, medítál Mr. Thomas. „Végül mindig egyetlen részecske hűján vagyunk hazátlanok”: Tomcsa Sándor és Tamási Áron ebben megegyeznek.

Talán ez a *kikényszerített álom*?

Hogy Tamási Áronnak felajánlotta ezt a másik életutat Falusi Márton? Hogy megírt egy álmot, amely azonban nem volt, nem lehetett a farkaslaki író álma: a mi lett volna vele, belőle, ha Amerikában marad! Taszította az Újvilág, élete és a szülőföldje nem volt szétválasztható tengerekkel, kultúrákkal, létmódokkal; teremtő írói képzeletét az a föld táplálta, amelyet a sajátjának tartott, minden nehezekeivel együtt. Az álmójáték, a képzelgés, hogy más irányba görgesse a *pesti költő* Tamási életét, lehetetlen kísérletnek bizonyult. A töprengés mindkettőjüké: Tamásié és Falusi Mártoné: „Azért vált volna nagy íróvá, mert a haza sem itt, sem ott nem képződött meg, csak az átmenetiségben, a fehér papírlap senkiföldjén, a világirodalom felhőatlaszán? Voltaképpen háromféle elbeszélői alaphelyzetet ismer: vagy indulófélben van, vagy hazaérkezik, vagy honvágy gyötri; legkevésbé azonban az otthon pontos koordinátáit határozhatta meg. Azt a határkövet vagy táblát, ahonnet köszönni illik, s nem szorul magyarázatra a szembejövő szándéka, akár siet, akár csak ólálkodik. Hol kezdődik, hol ér véget a világutazó hazája, melyik földrajzi és melyik lélekrajzi vonalon? A Királyhágón, a Sóvidék első falujában, Korondon, a Kalonda-tetőn, Farkaslaka külterületén, ahol kivehető a harang szava, látható a Gordon, locsog a Nyikó, nyikordul a szülőház kapuja, meghatottan ránéz egy családtag, átlépi szobája küszöbét, virágszálat ejt a bölcsőbe, odakuporodik a kemencepadkára, elszenderedik, álmodni kezd, álmában újra gyermek, újra almát lop, ellövi az ujját, felriad, akad, aki vigasztalja, ami leköti figyelmét a tárgyak sötét kontúrjait követve, az éjszaka, a kitégult pupilla közepén húzódik végig a valódi ezeréves országhatár?” Mégis, ezt a behatárolhatatlan, Illyés Gyula úgy írta a magáéról: *folyékony halmazállapotú szülőföldet szerette, tudta a magáénak Tamási Áron s igyekszik, jöllehet csak szegleteiben, futtában bejárni, a Szülőföldem nyomán Falusi Márton. A földet, amely írói ars poeticává úgy fogalmazódott meg Tamási tolla alatt: „egész életemben a legelszántabban védtem és vallottam:*

az írói munka önmagában való értékét és az eszme szolgálatát, amely a nemzeti közösségen keresztül valahogy mégis jófelé egyengeti az emberi sorsot. [...] Nem velem kezdődött és nem velem fog véget érni, mert a közösségi testben ez a lélek s nélküle nincs emberinek nevezhető élet.”

Falusi Márton végkövetkeztetése (talán): a *feltámasztott* (egyúttal mintegy profanizált, leértékelt) Tamási számára *e karikírozott, kipingált* sors nem lehetett volna soha élhető élet.

*

A fikciós szövegjáték (több is van, Tamási továbbra is gyakorta résztvevője, szemlélője, hallgatója, vagy éppen szerzői szócső státusú alakja a róla való beszédeknek, például élénken figyelni önnön fejszobrának budapesti avatását a teljességében csak nehezen értelmezhető 21. fejezetben) szétszórtan, mozaikokban épül, a köztes terek egy része a valóság-azonos időben játszódó események számára tartatik fenn. A szociografikus látletelek, a fikciók és a filozofikus, irodalom-esztétikai avagy magánéleti elmélkedések folytonos egymáshoz tapadásában Tamási nemegyszer csak a szerzői önvallomások ürügye. Falusi Márton konzekvensen követi korábbi ígérletét: *íróként oda kell tartoznom ahhoz, amiről írok*, „önmagamat keresem bennük, vonásaimat kémlelem arcukon”.

A 18. fejezetet első mondata pedig máris megcáfolni látszik a *kikényszerített álom* jelzős szerkezetéről való, főntebbi spekulatív megfejtést. A kép nem Tamásihoz, hanem Falusi Mártonhoz vezet: „az én létezőmet két médium, az írás és az álom teszi értelmessé. Mind a kettőt ki kell kényszerítenem.” Az álom, persze, lehet maga az álomból szőtt-formált mű, vagy megfordítva, a műhöz, a teremtett világhoz kellene az álmok, a képzelgés, a fantázia, a fikciók. Az álom is én vagyok, szól, állítólag, Shakespeare sírfelirata, és Falusi Márton sem írja kevésbé szépen: az álom a „szívbenulás testen kívüli állapota, mert részben kívülről figyelem a figyelmemet”. Ám akárhogy bonyolítjuk: a könyv *álmai* többször irányítanak a szerző sors története valamely mozzanatához, mint Tamási Áronhoz. A jelzett fejezetben a valóságazonos rész a Fodor Márta nyugdíjas tanítónővel folytatott, egy szociografikus faluképszeletnek induló beszélgetés. Summázata: a farkaslaki iskolai oktatás nem sokban különbözik az itthonitól, ugyanakkor „a magyar nyelv megtartó erő, s a nebulók küszködnek is a kötelező román stúdiummal”. Tamási a *Szülőföldemből* szólhatna ki: az iskolában (akkor) „románul tanítják a farkaslaki gyermekeket, akik a nevüket sem tudják jól leírni magyarul: de bennem erős a hit, hogy rövidesen és közös békével magyarra fordul itt is a szó”, s ez a sok évtizedes jövődőlés, kanyaros utakon, de többé-kevésbé valósággá is vált. Márta panaszait, írja Falusi Márton, „idehaza is bárki magáévá tenné, illetve produkálná. Hiányoznak a szakkörök, ami nálunk is sarkkörön, törzsidőn túli, hideglelés kaland: berzenkednek tőle a tanerők.” A tanítónő „töredelmesen bevallja, hogy az iskolai teljesítmény és az érvényesülés az életben alig korrelálnak; az olvasáshoz, számoláshoz lusták gyakran menő vállalkozók lesznek felnőtt korukra, kitűnnek, meggazdagodnak,

a közmegítélés szerint a társadalmi hierarchia csúcsára hágnak”; a tudás, legalábbis az iskolai, „devalválódott”. Tamási önvallomásos regénye, a *Bölcső és Bagoly* ajánlott olvasmányként, tanulságos módon kapcsolódhat(na) iskolaügyben is Márta tanítónő tapasztalataihoz. Kapcsolódik is majd, jócskán később, az iskolai magyartanárral folytatott beszélgetés okán, akkor a falubeli óvodások is énekel, népdallal üdvözlik a vendéget. De közben már előbukkanak, térfoglaló erővel a szerzőben feltoluló, amúgy érzékelhetően megkapó emlékek, a maga kis és nagyobb nebulókorából, s többet Farkaslaka iskolai mindennapjairól, jelenéről már nem tudunk meg.

Falusi Márton falujárása amúgy a templomban kezdődik: vasárnapi misére megy a falubeliekkel, házigazdákkal. Megrendítő a vallomása, Oláh Dénes plébános példabeszéde felkavarja. A templomi magányban a textus őszinte önvizsgálatra készíti: „Két ujjal nyúlok a szenteltvíztartóba, de higiéniai megfontolásból nem nedvesítem meg őket; éppen csak megfodrozom a felszín, örökké közelítek hozzá, el nem érem; néha ejtem ki úgy az Úr nevét, hogy a jelölt magára ismerjen, ennél is ritkábban úgy, hogy rám ismerjen, holott szomjazom a valódi jelentést.” Tamási sírjánál, mely alig látszik ki a „nemzeti színbe tekert és göngyölt koszorúhalom alól”, a már visszatért racionalitással azon medítál: „Vajon a lényeg, az író munkássága megcsillan-e még a túlzó ragyogásban, vagy a báméskodók figyelmét az állandó vakparádé paszományai kötik le?” A templomteret a Trianon-emlékmű és Szervátiusz Jenő és Tibor, apa és fia sziklatömbből faragott Tamási-emlékműve uralja, „a koponyák és csontvázak az egymás mellé felsorakozó nemzedékeket arra intik, hogy az utódok ne tagadják meg az elődöket”; az út túlfele már korrektül elrendezett vásártér. A temetőben, a Tamási-család sírjainál *a lét és a létező újra összeolvad*, Falusi Márton pedig már az abonyi és a farkasréti temetőkből jár az övéinél.

Kováts Lehel polgármesterrel a faluban randalírozó medvéről cserél eszmét, a szükségszerűen kiadott kilövési engedélyről, mert a medve rendre átveri mozgásával a készenlétben várakozó medveűzőket. A falu kocsmájában (sétaútján oda is betér) elillan a *pesti költő* bátorsága, idegen itt, a társaság csak méregeti. „Úristen, hogyan fogok érvényesülni, ha már ezen a ponton elakadok! Nem az a dolgom, hogy mindenkivel társalogjak, aki csak felbukkan? Való ez nekem?” Az idegen vendég, mint annyiszor, most is az önelemzés bugyraiba menekül, s mert végül megszólítják, ittléte okát kérdezik, „sajgó nyelvvel” *tallózza a megfelelő szavakat*. Sikertelenül, mert az *esszét írók* válasz hallatán a csinos pultoslány kimenekül a kocsmából a terszara cigarettázni, s a bentmaradók sem érthetik, miről beszél az idegen. Falusi Márton tehát Heidegger „létfelejtés”-elméletét boncolja magában, s ez olyan mentális stabilitást kölcsönöz neki, hogy fizet, távozik s eldönti: hasonló kérdésekre ezután *regényt írók* felelettel válaszol. Az utcán, „ehejt” ráköszön egy atyafiára, fölöslegesen, mert viszontüdvözlés nincs. Falusi már-már a kétségbeesés határán („rám bízták ezt a munkát, éppen én-rám, akinek természete árnyékot vet erre a falura”), a *híres gyűjtők*, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Lajtha László és Bárdos Lajos munkásságán mereng, meg valamelyest

a Róheim Géza tanait ismerő, a „misztikumot realizmussal elegyítő Tamási” nyelvezetéről medítál. Magára nézvést siralmas végkövetkeztetéssel: olykor-olykor megrémül, hogy egész írói létezése, *ésszerűtlen és igazolhatatlan*, „nem több, mint a fölösleges ember pozórsége”.

A 10. fejezetben, *gyógyszerumként* megjelenik Hadnagy Géza és „többszörösen díjnyertes Bitangjó szilvája”. Másnap az „íróféle” emberrel oldott beszélgetésbe elegyedni akaró panzióvendégek egy határozottan magához tért, a bizonytalanság túloldalán ébredt Falusi Mártontól kapják meg (persze csak szerzői belső beszédként, amely azonban, könyvbe írva már elveszíti láthatatlanságát) a már-már szarkasztikus stílusú minősítésüket: „előhozakodtak elméleteikkel és preferenciáikkal. Az egyik pár, a férfi asztalos, a nő munkavédelmi szakértő, Petőfire esküszik; nekik Ady kormos ábrázatú rímkohász, József Attila taszítóan depressziós. Művelt, polgári társaság cseverészik Márairól, bennfenteskednek, igaz, aránylag gusztusosan teszik; szóvivőjük huncutul kacsintva súgja meg, hogy tudja ám, amit oly kevesen: Tamási híres maximáját az *Ábel Amerikában* négere mondja. Egy néger, tetszik érteni.” Ekkor már valóban felrémlik az olvasóban, hogy talán jól gondolta magáról a szerző, miszerint „a kovásznál fennköltebben viselkedem”.

Hogy ittlétéhez az *irodalmi hagyománynak köze van*, puliszkaevés közben, a szüntelenül zúgó-zizegő énbeszédben elismeri, de főellenségnek magát az *irodalmat* tartja: *fontoskodó szereplőivel és száználmas intézményeivel*. A *szellem emberének* „valahányszor petárdáit pufogatja vagy tűzijátékának rakétáit lövöldözi az intézményesült irodalom”, menekülőre kell fognia – véli. Ingerültsége egyre nő, mintha a reggeliző *bennfenteskedők* bosszantanák. Határozottan, olajozottan távolodunk Tamásitól is, posztmodern léptekkel haladunk Adornó zenei fétis-elmélete, Wagnernek az *iróniát a pátosszal* „fortélyosan ötvöző” Nürnbergi *mesterdalnokai* felé. Szerzőt zavarja a *laicitás*, zavarják a *laikusok*, igen, írja „Az én vezérem bensőmből vezérel! József Attila igazsága áthajlik a kárhozat fölött.”

Hosszú, teoretikus kitérők, egy valóságos, székelykertesztúri kiruccanás után akkor kerülünk vissza Farkaslakára, amikor Falusi Márton Tamási elfogadottságáról, illetve megnemértettségeről töpreng olyképpen: „a jelek szerint Tamási alól kicsúszott a talaj. Nincs többé a paraszti gazdálkodás társadalma; a winchester megy, nem az eke, s a memóriakártya szaporodik, nem a barázda.” Hozzáteszi azért: „csak hogy ez a paraszti világ nem maga a műalkotás. Tárgyasítja, háttér, környezetet nyújt számára vitathatatlanul.” E megengedő tónus után akár folytathatnánk úgy is: ha a *paraszti életmód*, világ csak környezet, háttér, keret, akkor a *mű* csak az, amivel és ahogyan, a *történettel* vagy a *teóriával* egy-egy író maradandóan vagy felejthetően telerajzolja-írja ezt a háttér? Például szociografikus jelekkel is, Falusi Márton szerint „Illyés Gyula, Szabó Pál, Szabó Zoltán, Sinka István, Kovács Imre, Nagy Lajos könyvei a parányira zsugorodott ország nagy valóságghiányát igyekeztek pótolni. [...] Az empirikus adatfelvétel helyett a szubjektív látomások nem kevésbé hiteles

forrásaihoz hajoltak le, hogy enyhítsék szomjukat”. Kérdezhetnénk akkor: a maga módján, a maga környezetében nem ezt tette Tamási Áron is? Másfelől: a *paraszti gazdálkodás társadalma* a saját evolúciós ritmusa szerint alakul, változik, de nem tűnt el, létezik. Abban a faluban, azon a tájon is, ahol a Tamási-életmű vélt anakronizmusáról értekezik Falusi Márton. Kétségtelen: bőven vannak, olvasott emberek is, akiket éppen ez a világ, környezet nem érdekel, bármivel legyen is teleírva. Ettől, emiatt rezegne a föld Tamási alatt? Mit várunk és mit várhatunk az irodalomtól, teszi fel a kérdést, egyre morcosabban Falusi Márton: „amit Tamási nyújtott, vallott és vállalt, azt aligha”. A kérdés sem tűnik fel igazán életszerűnek, a válasz pedig meghökkentő. Az irodalom haszna (értéke, adománya, ajándéka, léte) nem mérhető a gazdaságélénkítő döntéseivel: ez a haszon illékony, olykor láthatatlan, valakit meg sem érint, valaki élni sem tudna nélküle, nincs behatárolható elvárás vele szemben. Tamási színpadra vitt darabjainak listája pedig (ez az írói *jelenlét*) imponálón hosszú, nem elhanyagolható jelenkori bemutatókkal is, vagyis, mondhatnánk, Tamási általános ismertsége, írásának láthatatlan vagy áldásos *irodalmi haszna* nagyobb, sőt, helyzeti előnyben van *Illyés, Németh László, Madách, Katona József* és sok tucat jeles drámaírókkal szemben, ami nem dicsőség, csak tény. Biztosan kicsúszott alóla a föld?

Mire gondolt akkor mégis a szerző, amikor azt írta, a mondat ott tündököl a kötet valahányadik lapján: „az égben mindenről tudósítanak, mégis Tamási Áron nyitotta ki a Hargitát az egész világra”. S mire, amikor Tamási Áront idézi: „És rátok bízom az itt maradó kincseket: a virágot csókoló madarat, a szántóvető embert s a Küküllőbe hullott három csillagot. És ezeknek a mélyén az erdélyi szépséget, a magyar jóságot és a történelem erejét.”

*

Szép jelenete a könyvnek, ahogy a Tamási Áron Emlékházban Falusi Márton az író unokaöccsének, immár Mátyás *bácsinak* (*Ferenc sógor* fiának, apjától vette át a nemes feladatot) a *tárlatvezetését* hallgatja. Apró bakikkal (színésznő a feleségek között nem volt) kész a leltár: „Ők tizenegyen születtek a családba, ott a bölcső a fal mellett, melyben tizenegyen ringottak, s az író, hogy író lett, az egy véletlen baleset következtében történt... Ő négyszer nősült, az első feleségével élt hat évet, az volt színésznő, a második feleségével élt tizennyolc évet, az volt festő és fényképész, a harmadik feleségével élt tizenöt évet, az volt tanár-nő, s a negyedik feleségével élt öt hónapot, az volt irodalomtörténész, három feleségétől elvált, a negyedik özvegyen maradt, s gyerekek nem születtek.” Mint a bibliai nemzetségtáblázat, írja Falusi Márton.

A Kotyogó tulajdonosa, Kovács István (őt is meglátogatja Falusi Márton) a jelen (és a jövő): a motel és az étterem pompás, az új terv sem mindennapi: hogy a falu fölötti Gordon-tetőn magasló *Fényt Hozó Krisztus* „rozsdamentes acél kilátóját megmászók ne üres gyomorral távozzanak, s ne lázongó izommal ereszkedjenek alá”, nyilván szükség voltna odafent is egy pihentető étteremre.

A *pesti költő* szarkasztikus közbevetése (akár lanovkát is építtethetne) elkerüli a figyelmét. Kovács István egy sóstó, egy igazi fürdő szükségességéről is beszél, Falusi Márton a *kolosszális vállalkozói kedven* ámul: még ha abban nincs is már „kollektív sajátosság”, *csak egyéni rátermettség*. De a *vállalkozás* „Farkaslakáját hiba volna szembeállítani Tamási Farkaslakájával”: a Lászlókert nevű biogazdálkodás *látogatható esztenáját*, Pakot György és Zita művét, utóbbi interneten szervez, ajánl, tájékoztat, rendszerez, példázatosnak gondolja. „Főlesküdték a nyolcvan juh legeltetésére, a fejesre, a házi tejfeldolgozásra, a besztercei szilva aszalására.” Tegyük hozzá: mint ahogy Hadnagy Géza is az állattartó nagy birtokán a hajnaltól estig való folytonos munkára. Vagyis a paraszti gazdálkodásra! Farkaslaka *Póni Birodalom és Mini Dino Park* nevű attrakciója viszont nem győzi meg a kitaláció turista-csalogató erejéről, habár a „mai korérzet nem illeszthető a hagyományba, amely ekként egy párhuzamos univerzumban fut tova”.

Tamási Gáspár (Áron öccse) unokája, Fancsali Ella néni, akivel hosszú, szívesen kínált és újra kínált pálinkával és okos, sajt- és pálinkavásárlási ajánlatokkal körített beszélgetés folyik a családról, a faluról, *A vadon nőtt gyöngyvirág* című Tamási Gáspár-könyv többedik, engedélykérés nélküli kiadásairól: s a köznapi disputa a könyv talán legtermészetesebb jelenete, Ella néni folyóként zubogó beszéde megértő fülekre, érzékeny fogadtatásra talál. Papp Magda varrónő irodalmi tájékozottságával fogja meg, úgymint: Falusi Márton internetes honlapját böngészi, elolvassa az alfabetikus rendbe szedett versek első darabját, s meghallgatja az *Amíg a gyertya leég* című költemény, a költő által elmesélt keletkezéstörténetét. Magdi varrónő, viseletkészítő nagyanyjától tanult, kézimunka-szakkört is tart az iskolában. „Kiszúrja, hogy jegyzetfüzetem bőrtokja egyedi, kézműves modell. El is nyerem a rokonszenvét, és ajándékol odaíger egy általam, az újhullámos darabok közül kiválasztott parasztinget. Indulásom előtt, hétfőn reggel mehetek, hogy méretet vegyen rólam, keddre elkészíti”. *Tamási nyomdokain haladva* fogom felpróbálni, gondolja Falusi Márton, és leírja: „Tamási Áron csakugyan összetartja a nemzetet a kifejezés legnemeesebb értelmében.” (Irónia vagy önirónia?)

A panzió kemencéjében már sül a vacsora, Falusi Márton érzi a sülő hús illatát, (talán) kezdi otthon érezni magát Farkaslakán.

Az Ella nénivel átbeszélgeltett- és pálinkázott órák következménye, a gyógyszerkollektív darabjainak pontos használata után is kérdésessé teszi, hogy a két üveg pálinkával érkező Hadnagy Géza elvárásait teljesíteni tudja-e. A cél adott: „Óvatosan kortyolok, nem ürítem ki a poharat, amíg nem muszáj, de csakhamar muszáj. Sör is dukál hozzá, hogy jobban csússzon.” A Géza-portré remekművű szövege a kötetnek, a közös iszogatás, meg a gyenge gyomrú *pesti költő* előtt felrémlő gasztroenterológusi és hasi ultrahangvizsgálatok, az element eszű, hajdani tobzódások eleven, az olvasókkal is megosztott emlékei kettős tudatú következtetésekhez vezetnek. Bár az ivást korántsem az „önbizalom kóros hiányának számlájára írnám”, írja, de úgy véli, *saját magunk elviselése* mindig ott

bujkál az *ivók fájdmában*. Az ivás teoretikus értelmezése addig tart, amíg Jakab Emilék panziójában elkölti a vacsorai sültet, majd átbballag Gézák *kármentőjébe* („hiszen vele együtt a lényegszerűt keressük a kocsmaasztalon”). A történet folytatása, a *helyzet* ábrázolása Tamási Áron tetszését is elnyerné, halhatatlan figyelmébe ajánljuk.

A másnaposság megpróbáltatásai után Falusi Márton a falu szociografikus valóságának egy újabb jelenségét szeretné megbeszélni Oláh Dénes atyával a parókián (*tudós pap, gazdag életúttal*), legalábbis ilyesmit előlegezett a könyv elején elejtett megjegyzés: a faluban tíz család Jehova tanúja, „fülemben visszhangoznak Dénes atya szavai: a szekta a hit feketepiac; ott keresik a hívek mindazt, amit hivatalosan nem kapnak meg”. A nyikómalomfalvi templomba mennek, búcsúba, Falusi Márton idézi a *Szülőföldembeli csodát*: „Sógor is tud egy esetet, amikor Malomfalván a halott felült a ravatalon. De úgy meg volt szeppenve, hogy azt sem tudta, mit kérdezzen hamarjában a gyászolóktól.” A fejezet (23.) szakrális esszé, az Istennel folyvást ütköző, a hittel szemező Falusi Márton vallomása: „Vajon az én verseim – tematikus tartózkodásukkal szinte hivalkodva – miként nyitnak a transzcendencia felé? Csak én érzem, hogy nyitnak; s csak én háritom el szemérmesen mégis a saját hitüket megvallóknak szóló felkéréseket? Miért vagyok bizonyos, Isten létezésénél is bizonyosabb abban, hogy nincsen jogom ilyesféle dolgokról, mondjuk úgy, a spiritualitásról egyenesen beszélni, mondikálni vagy deklamálni?”

Már csak néhány szénégető űzi (*a szénégetőüzemek árnyékában*) e kíméletlenül nehéz, de a Hargitán hajdan olyan gyakori mesterséget, Albert Géza is a *szénégetés szokásában nőtt fel*, ma mindenek nagyvállalkozó. „Ülünk a világos kőjurtában, akár két honfoglaló vezér a vérszerződéshez fenve késüket. Szinte látom Firtosvárálja és Énlaka őrtüzeit, mert átégetik a római kortól elválasztó téridőt”: a lírai szépségű mondat csak *kép*, a valóság a meglátogatott idős, szénégető múltjukra már csak emlékező házaspár; a valahai szénégető válalkozó sem a boksák hajdani munkásairól, hanem a zetelaki szoftverfejlesztőről faragatna szobrot. Messzire távolodik azután Falusi Márton, éber és álomi merengésekben a szénégető boksák valójában nem is látott világtól. És ismét felbukkan, székeljudvarhelyi mellszobrát szemléli Tamási Áron. Megvásárolja a *pesti költő* kedves erdélyi költőjének, Markó Bélának a verseskönyvét, s elmondja, amit Falusi Márton mondani a szájába ad: „Hogyan lehetséges, hogy a régi, vagyis a halandó Tamási Áron tudatában az irodalom és a politika nem fenekedtek egymás ellen, most viszont, legalábbis az élők között, kizárólag Markó tudja politikusként is megőrizni magában a költőt?” Bölcs megoldás, a fikciós Tamási csak azt közli, amit a szerző beletáplált: s ki tudna vagy akarna, s ha akarna is, miért vitatkozni egy halhatatlannal? Székelyudvarhelyen a Tamási Áron Gimnáziumba látogat Falusi Márton, ahol „az *Egy nap Tamásival a Gimiben* az új és a hagyományos vívmányokat is felvonultatja, hiszen a felolvasó-maraton, a szelfik, a videó- és Messenger-üzenetek, a portrék, a flashmobok, az illusztrációk, a képeslapok és a lapbookok mind-mind az író emléke előtt tisztelegnek.” Ez

a valóság: és meghatározó írói vízió, hogy a városban kóborló fikatív Tamási megfordítja, *kisiklatja, reverzibilissé* bűvöli az időt: meg nem történtté teszi az összeomlott iskolai kollégiumban történt halálos tragédiát.

*

És újra Trieszt, igaz, a Géza segédletével hazatántorgó *pesti költő* delíriumos álmaiban. Életének egy remélt, valóságos tengerparti lakás *ad(hatna) más távlatot*: „Triesztben írni, onnét óceánjárókon messzi földre utazni: odüsszeuszi vágy. Trieszt csöndben harangoz a telefonomon. Elégedetlen vagyok azzal, ami odahaza vár? Mi tagadás, a család és a polgári életforma anyagi látszata mögül nagy belmagasságú üresség türemkedik ki”. Egyre határozottabb az olvasói gyanú, hogy a *kikényszerített álom* nem más, mint a pesti költő álma egy trieszti saját ingatlanról. A trieszti sirályok és Andrej Melnyicsenko elkobzott luxustorlása nem engedik el Falusi Mártont. Aki pedig, bár az *apokalipszis műfajában* kellene alkotnia ahhoz, hogy mindenről beszámoljon, az újjáépített bözödújfalui templomtorony avatására igyekszik, meg a „regényes esszé és szabálytalan útirajz” is rá vár: „Semmi sem hozhatja vissza azt az elveszett országot, amely úgy süllyedt el a látható domínium alá, mint az átmeneti, történelmi időkben a pokol és a mennyország”. Gézával gombászni mennek az erdőbe, Szencsed „parányi fatemplomához”, azután Nyúlád Szent László oltárához, hiszen a király itt is beleszúrta a kardját földbe, s a helyén forrás fakadt; fel a Gordon-tetőre a Jézus Szíve kilátóhoz, ahonnan rálátni az egész világra. Jakab Emil gyönyörű szociofotóiank egyike éppen ezt mutatja: a felhőben úszó, fényekben tobzódó, vége nincs alanti tájat. A fotográfus és szakács, panziótulajdonos Emil minden képe Farkaslakát, a környező helyeket, ünnepeket és a mindennapi élet mozzanatait mutatja, barázdált arcokat, kezeket, egy szénégető megviselt arcát, a havas templomkertet, az író nemzeti színű koszorúkkal ékesített sírját, Tamási-szülőházat, a hatalmas viharfelhő alól kifénylő falut. Ezt a *környezetet, hátteret* írja be azután a 30. fejezetben a jogvégzett, jogtudor Falusi Márton egy újabb fikcióval, ámbar valós, volt vagy élő falubeli szereplőkkel, egy jogi bükkfanyelvben fuldokló remek komédiával, főszerepben a halhatatlan Tamási Áronnal és Gézával: a házastársi esküt megszegő, sőt kétszeretes Anna néni viselt dolgairól, a boszorkányperek modorában előadva. Nem lehetetlen, hogy egy falusi színjátszócsapat elő is adhatja, adja valamikor. Talán nem Farkaslakán...

A könyv utolsó oldalait is a feltámasztott Tamási uralja (és ott kóricál újra Nagy László, Mr. Big is), de inkognitója miatt F., azaz Falusi Márton egyé válik könyve főszereplőjével. Hol az egyik, hol a másik beszél magáról vagy a másiktól, a kötet legelső mondata már jelezte: „Én vagyok az, de ahogy lenni szokott, nem egészen én.” Tamási a feleségeiről mesél, gálánsan igazságot szolgáltatva mind a négynek, kinek-kinek érdeme szerint, betölti a fikció réseit, s némi önéletrajzzal is szolgál. Ellenőrzi a laptopon a róla könyvet író F. szövegeit, betold, áttemel, javítgat. F. élettörténetéből, feleségeiről is elmondja (valamilyenképp) az eddig kifelejtett-kihagyott információkat, közös munkával építik fel

önmagukat vagy a másikat. Hullanak Tamási F.-et dicsérő mondatai. „F. önmagában nem létezik, miként önmagamban én sem létezem; azáltal születik meg, hogy engem olvas, s most én is azáltal születek meg, hogy ismerkedem vele és írásával; porból vétetvén és elporladván a folytonosságban, az átmenetben, a transzformációban vagyunk tetten érhetőek mind a ketten”, írja valamelyikük. A könyv zárata súlyos happy end: „Megnyílik a trianoni határ a televízió kerestül. Mintha a mennybolt nyiladozna, s az égi magasok harmatoznának, az emelkedett hangulathoz pedig mi szolgáltatójuk a dörgést, villámlást. Románia belép a schengeni övezetbe, közvetítik a hírcsatornák a két országot, a két államot és az egy haza sorompóval elválasztott két lelki egységét átszelők örömet. Ennek bekövetkezését nemcsak 1920-ban, de még néhány esztendeje se hittem volna el. Lacikával sírunk, pedig mi már a valóságban alulról szagoljuk az ibolyát, s a gyökerek alatt eddig sem volt útlelél-ellenőrzés vagy aknazár, csak átmenő forgalom. Úgy képezem, hogy F. a Triesztől Marosvásárhelyig tartó pályaszakason fennakadás nélkül száguldó fantáziát ereszti szabadjára.”

Vagy ez volna (talán) a kikényszerített álom?

A szerzői ajándék: hogy a feltámasztott, halhatatlan Tamási Áron otthon, falusfelei között résztvevője, átélője lehet a határtalanított szülőföld valósággá válásának?

Ám a halhatatlanság *nyűggel és lemondással jár*, a káosz sem ritka, itt van például a kérdés: akkor most egy amerikai Mr. Thomas ünnepli a szilvesztert Farkaslakán, Lacika s a *pesti költő* mellett, kinek „Papp Magdi újhullámos parasztingjében dülled” a melle, vagy mindközönségesen egy halhatatlan, de hazai Tamási Áron? Ha az előbbi, akkor miért olvassuk: „odahaza, Pesten, pontosabban Budán visszatekertem a Goethétől kapott Schaffhausenemet a téli időszámításra”, meg hogy: „Schaffhausenemtől függetlenül szülőfalum harangja a mértékadó”? Ha az utóbbi, akkor miért mondja, hogy a „toronyórát önkéntelenül a New York-i pontos időhöz viszonyítom”, s hogy „nekem már a New York-i mutatók mozgatják tagjaimat, a legtöbbet Brooklynban időzöm”, valamint hogy „rosszul érzem magam amiatt, hogy Manhattan, a Time Square jár az eszemben, ahonnan persze mindig Farkaslakára vágyom”? Nem tudjuk.